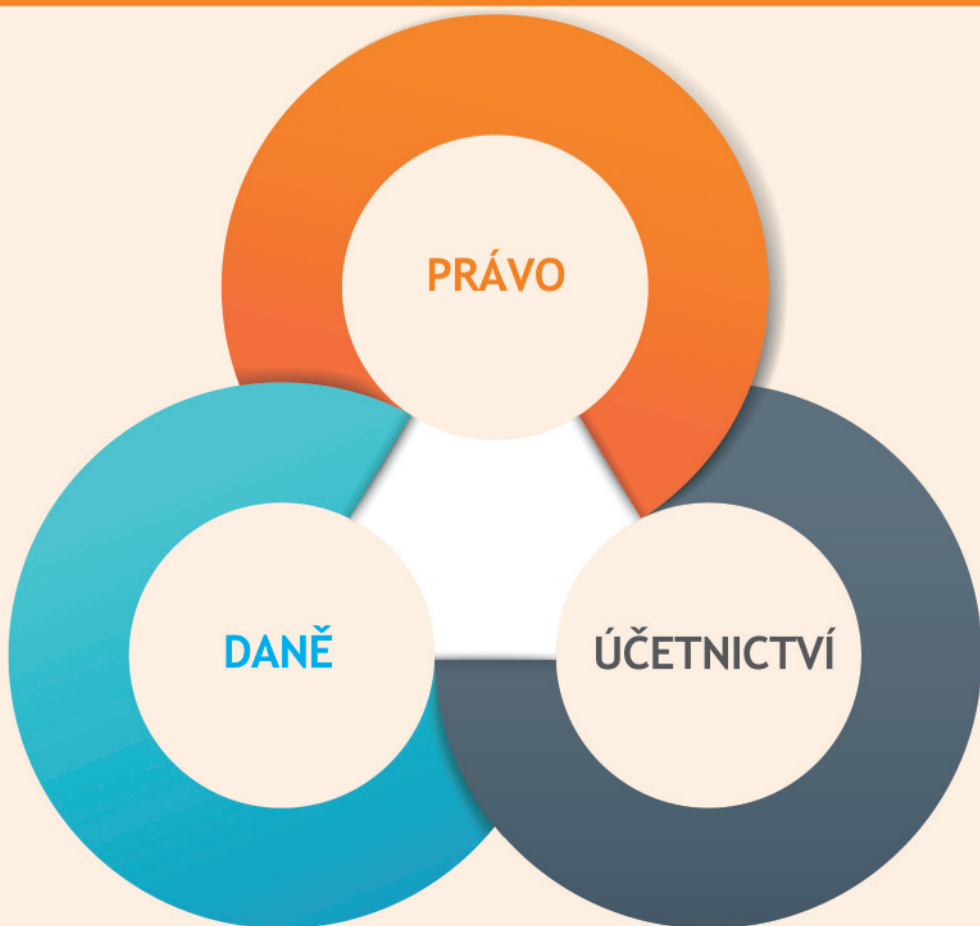

Václav Dobrozemský, Jan Stejskal

NEVÝDĚLEČNÉ ORGANIZACE V TEORII

Wolters Kluwer

NEVÝDĚLEČNÉ ORGANIZACE V TEORII

Nevýdělečné organizace v teorii

VÁCLAV DOBROZEMSKÝ
JAN STEJSKAL

Wolters Kluwer

Vzor citace: DOBROZEMSKÝ, V.; STEJSKAL, J. *Nevýdělečné organizace v teorii*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 400 s.

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Dobrozemský, Václav

Nevýdělečné organizace v teorii / Václav Dobrozemský, Jan Stejskal. -- Praha : Wolters Kluwer, 2015. -- 400 stran
ISBN 978-80-7478-799-7 (brož.)

347.191.11 * (437.3)

- neziskové organizace -- Česko
- neziskové organizace -- právní aspekty
- monografie

347 - Soukromé právo [16]

Recenze:

prof. Ing. Helena Kuvíková, PhD.

© Václav Dobrozemský, 2015

© Jan Stejskal, 2015

ISBN: 978-80-7478-799-7 (brož.)

978-80-7478-800-0 (mobi)

978-80-7478-801-7 (pdf)

978-80-7478-802-4 (e-pub)

OBSAH

Seznam zkratek	11
Seznam zkratek některých použitých právních předpisů	12
Použité právní předpisy	14
Předmluva	16
1 Úvod do problematiky neziskových organizací.....	19
1.1 Vymezení pojmů	19
1.2 Definice a typické znaky neziskových organizací	21
1.3 Prospěšnost činností neziskových organizací	23
1.3.1 Veřejná prospěšnost	25
1.3.2 Vzájemná prospěšnost	26
1.4 Právní formy neziskových organizací	27
2 Obecné právní principy existence NNO	31
2.1 Zakladatelské právní jednání, vznik	31
2.2 Obecný průběh rejstříkového řízení	32
2.2.1 Skutečnosti zapisované do veřejného rejstříku	34
2.2.2 Listiny zakládané do sbírky listin veřejného rejstříku	35
2.3 Adaptace na novou právní úpravu	37
2.4 Název	38
2.4.1 Obecně k názvu právnické osoby	38
2.4.2 Veřejná prospěšnost v názvu	41
2.4.3 Jméno člověka v názvu	41
2.4.4 Příznačný prvek v názvu	42
2.4.5 Označení právní formy	44
2.4.6 Změna názvu v souvislosti s novou právní úpravou	47
2.4.7 Ochrana názvu	51
2.5 Sídlo	55
2.6 Účel a činnost právnické osoby	56
2.6.1 Obecné vymezení účelu	57
2.6.2 Zakázaný účel	58
2.6.3 Veřejný a soukromý účel	61
2.6.4 Veřejná prospěšnost	63
2.6.5 Předmět činnosti	68

2.6.6	Hlavní činnost.....	70
2.6.7	Vedlejší činnost.....	77
2.6.8	Podnikání.....	82
2.6.9	Jiná výdělečná činnost.....	88
2.6.10	Nepřímé podnikání.....	92
2.7	Statutární orgán.....	94
2.7.1	Obecné vymezení.....	94
2.7.2	Pojem „statutární zástupce“.....	95
2.7.3	Přehled statutárních orgánů.....	96
2.7.4	Vnitřní omezení jednatele (zástupčího) oprávnění.....	98
2.7.5	Určení způsobu jednání statutárního orgánu.....	99
2.7.6	Postavení místopředsedy.....	101
2.7.7	Udělení plné moci statutárnímu orgánu.....	102
2.7.8	Substituční zmocnění.....	103
2.7.9	Požadavky na výkon funkce.....	104
2.7.10	Ručení.....	105
2.7.11	Vzdání se funkce.....	105
2.7.12	Zastoupení zaměstnancem nebo členem orgánu.....	107
3	Spolky.....	109
3.1	Vymezení právnické osoby, pojem spolek.....	109
3.2	Zásady spolkového práva.....	111
3.3	Založení a vznik.....	112
3.4	Rejstříkové souvislosti.....	112
3.5	Stanovy.....	113
3.6	Členství ve spolku.....	114
3.6.1	Obecný úvod.....	115
3.6.2	Vznik členství.....	115
3.6.3	Práva a povinnosti členů.....	117
3.6.4	Seznam členů.....	118
3.6.5	Zánik členství.....	119
3.6.6	Soudní ochrana členů.....	126
3.7	Orgány spolku.....	132
3.7.1	Obecně o organizační struktuře spolku.....	132
3.7.2	Statutární orgán.....	136
3.7.3	Nejvyšší orgán.....	138
3.7.4	Kontrolní komise.....	148
3.7.5	Rozhodčí komise.....	152
3.7.6	Další orgány spolku.....	155

3.8	Pobočné spolky	156
3.8.1	Obecně o pobočném spolku.....	157
3.8.2	Založení a vznik pobočného spolku	158
3.8.3	Název pobočného spolku.....	159
3.8.4	Právní poměry pobočného spolku	164
3.8.5	Majetkové poměry pobočného spolku.....	166
3.8.6	Ručení hlavního spolku	166
3.8.7	Možnost vystoupení pobočného spolku z hlavního spolku	167
3.8.8	Adaptace na novou právní úpravu	168
3.9	Svazy spolků	169
3.10	Přeměny spolku.....	170
3.10.1	Fúze spolků.....	170
3.10.2	Rozdělení spolku	172
3.10.3	Změna právní formy spolku	173
3.11	Zrušení a zánik	175
3.11.1	Dobrovolné zrušení.....	176
3.11.2	Nucené zrušení	176
3.11.3	Likvidace	177
3.11.4	Zánik.....	178
4	Ústavy.....	179
4.1	Vymezení právnické osoby, pojem ústav	179
4.2	Založení a vznik, zakládací listina a statut.....	180
4.3	Rejstříkové souvislosti	182
4.4	Vklad	183
4.5	Statut	183
4.6	Činnost ústavu	183
4.7	Orgány ústavu.....	184
4.7.1	Ředitel.....	184
4.7.2	Správní rada	185
4.7.3	Dozorčí rada	187
4.7.4	Odměňování.....	187
4.8	Výroční zpráva	188
4.9	Zrušení a zánik	188
5	Obecně prospěšné společnosti.....	189
5.1	Vymezení právnické osoby, pojem OPS	189
5.2	Založení a vznik, zakládací listina a statut	190
5.3	Statut	191

5.4	Rejstříkové souvislosti	191
5.5	Činnost OPS	192
5.6	Orgány společnosti	192
5.6.1	Ředitel	192
5.6.2	Správní rada	193
5.6.3	Dozorčí rada	194
5.7	Výroční zpráva	195
5.8	Zrušení a zánik	196
5.9	Postavení OPS v nové právní úpravě	196
5.9.1	Základní informace	196
5.9.2	Transformace OPS	197
6	Nadace, nadační fondy	199
6.1	Vymezení právnické osoby, pojem nadace a nadační fond	199
6.1.1	Obecně o fundacích	199
6.1.2	Nadace	200
6.1.3	Nadační fond	202
6.2	Založení a vznik nadace, zakládací listina a statut	209
6.2.1	Náležitosti nadační listiny	209
6.2.2	Statut nadace	211
6.2.3	Vznik nadace	212
6.2.4	Proces založení a vzniku nadace	212
6.2.5	Rejstříkové souvislosti	212
6.3	Majetek nadace	214
6.3.1	Vklad	214
6.3.2	Nadační jistina	214
6.3.3	Nadační kapitál	215
6.3.4	Majetek nadace	216
6.3.5	Přidružený fond	216
6.3.6	Nadační příspěvek	217
6.4	Výroční zpráva	219
6.5	Orgány nadace	219
6.5.1	Obecně o organizační struktuře	219
6.5.2	Správní rada	220
6.5.3	Dozorčí rada, revizor	223
6.6	Přeměny	225
6.7	Zrušení a zánik	226
6.7.1	Zrušení a likvidace	226
6.7.2	Zánik	227

7	Ostatní druhy NNO	228
7.1	Církev, náboženské společnosti a církevní právnické osoby	228
7.2	Politické strany a politická hnutí	230
7.3	Společenství vlastníků jednotek	231
7.4	Veřejné vysoké školy	233
7.5	Profesní komory	234
7.6	Honební společenstva	234
7.7	Zájmová sdružení právnických osob	237
7.8	Obchodní korporace	238
8	Účetnictví	239
8.1	Druhy účetnictví	239
8.2	Předpisy upravující oblast účetnictví	240
8.3	Obecné základy účetnictví	244
8.4	Zásady a funkce účetnictví	246
8.5	Účetní technika	253
8.5.1	Účetní doklady	253
8.5.2	Oběh účetních dokladů a postup při jejich zpracování	254
8.5.3	Archivace účetních záznamů	257
8.5.4	Účetní metody	258
8.6	Organizace jednoduchého účetnictví	265
8.7	Organizace podvojného účetnictví	270
8.7.1	Účtová třída 0 – Dlouhodobý majetek	282
8.7.2	Účtová třída 1 – Zásoby	287
8.7.3	Účtová třída 2 – Finanční účty	290
8.7.4	Účtová třída 3 – Zúčtovací vztahy	292
8.7.5	Účtová třída 5 – Náklady	297
8.7.6	Účtová třída 6 – Výnosy	301
8.7.7	Účtová třída 9 – Vlastní jmění, fondy	304
8.8	Uzavření účetních knih a účetní závěrka v podvojném účetnictví	307
8.8.1	Účetní uzávěrka	307
8.8.2	Účetní závěrka	312
8.8.3	Dokumenty účetní závěrky	314
8.9	Uzavření účetních knih a sestavení přehledů v jednoduchém účetnictví	332

9 Daně.....	335
9.1 Daň z příjmů právnických osob	335
9.1.1 Základní pojmy z oblasti daně z příjmů právnických osob	335
9.1.2 Druhy činností NNO.....	339
9.1.3 Stanovení daňové povinnosti právnických osob.....	342
9.1.4 Slevy na dani	351
9.1.5 Daňové přiznání k dani z příjmů	352
9.2 Daň z přidané hodnoty	355
9.2.1 Základní pojmy a systém DPH.....	355
9.2.2 Předmět DPH.....	357
9.2.3 Osoby v systému DPH.....	359
9.2.4 Daňové doklady podle ZDPH.....	365
9.2.5 Nárok na odpočet DPH.....	367
9.2.6 Zdaňovací období a daňové přiznání	370
9.3 Ostatní daně.....	372
9.3.1 Daň z nemovitých věcí	372
9.3.2 Daň z nabytí nemovitých věcí	380
9.3.3 Daň silniční.....	384
9.3.4 Spotřební daně	388
Summary	390
Literatura.....	391
O autorech	395
Věcný rejstřík	396

SEZNAM ZKRATEK

ABGB	Allgemeine Bürgerliches Gesetzbuch – (vše)obecný zákoník občanský
AVPO ČR	Asociace veřejně prospěšných organizací České republiky
D	Dal
DPH	Daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
Junák	Junák – svaz skautů a skautek ČR, resp. Junák – český skaut, z. s.
KANCL	Komise pro aplikaci nové civilní legislativy
MD	Má dát
NNO	Nestátní nezisková organizace
NS	Nejvyšší soud České republiky
NSS ČR	Nejvyšší správní soud Československé republiky
NSS	Nejvyšší správní soud České republiky
OPS	Obecně prospěšná společnost
PO	Příspěvková organizace

SEZNAM ZKRATEK NĚKTERÝCH POUŽITÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

ABGB	Allgemeine bürgerliches Gesetzbuch (Všeobecný zákoník občanský)
ČÚS	Český účetní standard
OZ 1964	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
zákon o sdružování občanů	zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů
živnostenský zákon	zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů
obch. zák.	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
zákon o soudních poplatcích	zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
ZÚ	zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
ZDP	zákon č. 586/1991 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
ZDNV	zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů
zákon o rezervách	zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
zákon o dani silniční	zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční, ve znění pozdějších předpisů
zákon o obecně prospěšných společnostech	zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů
zákon o nadacích a nadačních fondech	zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech)

zákon o církvích a náboženských společnostech	zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů
zákon o spotřebních daních	zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů
ZDPH	zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
stavební zákon	zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů
zákoník práce	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZOK	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
katastrální zákon	zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon)
rejstříkový zákon	zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů
ZOS	zákonné opatření Senátu č. 340/2013 Sb., o dani z nabytí nemovitých věcí

POUŽITÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY¹

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů

Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon)

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční

Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech

Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách (vodní zákon)

Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti

Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech

Zákon č. 76/2002 Sb., integrované prevenci a omezování znečišťování a integrovaném registru znečišťování

Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních

Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹ Všechny právní předpisy jsou uvedeny ve znění pozdějších předpisů, není-li v textu vyznačeno jinak.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob

Zákon č. 307/2013 Sb., o povinném značení lihu

Zákon č. 309/2013 Sb., kterým se mění živnostenský zákon

Zákon č. 335/2014 Sb., kterým se mění zákon o soudních poplatcích

Zákon č. 213/1997 Z. z., o neziskových organizacích poskytujících všeobecné prospěšné služby

Zákonné opatření Senátu č. 340/2013 Sb., o dani z nabytí nemovitých věcí

Nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností

Vyhláška ministerstva financí ČR č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví

Vyhláška ministerstva financí ČR č. 504/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, u kterých hlavním předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví

Vyhláška ministerstva financí ČR č. 507/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví

Opatření MF čj. 281, 283/77, 411/2000, kterým se stanoví postupy účtování pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví

České účetní standardy č. 401–414

PŘEDMLUVA

Nevýdělečné organizace plní ve společnosti každého vyspělého a moderního státu významnou úlohu. Jsou především poskytovateli širokého spektra kolektivních statků a služeb, jež nezajišťuje v dostatečné míře stát a jeho organizace, resp. určité skupiny obyvatel si je nedokáží zajistit sami prostřednictvím tržní nabídky. Jsou rovněž významným ekonomickým subjektem v rámci národního hospodářství. Existují jich zde desítky tisíc. V neposlední řadě jsou indikátorem rozvinutosti občanské společnosti, někdy též hybatelem veřejného mínění a iniciátorem celospolečenských změn. Jejich existence je ve velké míře spojena s pojmy „veřejný zájem“ či „veřejná prospěšnost“. Tedy plněním svých funkcí a činností přispívají k celospolečenskému blahobytu celé společnosti, nebo alespoň významné skupiny obyvatel.

I přesto, že existence a činnosti nevýdělečných organizací bezesporu přináší pozitivní efekty, čelí tyto organizace ve skutečnosti mnoha problémům. Prvním z problémů je jejich nejasné ukotvení v právním řádu (coby neziskových, resp. nevýdělečných organizací). Z toho vyplývá mnohoznačnost v označování těchto organizací a mnoho mylných domněnek a zavádějících představ. Další problémy vyplývají z velké nepřehlednosti celého neziskového sektoru. Míra diferenciacce mezi jednotlivými organizacemi, jejich právními formami, způsoby fungování, rozhodování atd. je velká. Při realizaci právního jednání mezi různými subjekty to může vzbuzovat jistou míru právní nejistoty.

Řešení alespoň některých popsaných problémů je v právním řádu již realizováno nebo se v brzké době plánuje realizovat. Velkou změnou, která se v budoucnu jistě pozitivně projeví, je nové právní ukotvení všech nevýdělečných organizací. V souvislosti přijetím nového občanského zákoníku a dalších právních předpisů byly rekodifikovány i obecné právní principy týkající se i těchto organizací. Téměř všechny organizace jsou nyní definovány NOZ. Vznikly nové právní formy, některé právní úpravy zanikly. NOZ upravuje právní poměry v mnoha právních formách daleko detailněji, než tomu bylo za původní právní úpravy. Dává však taky dispoziční právo samotným zakladatelům nevýdělečných organizací, aby sami stanovili poměry ve vnitřním právu své organizace.

Spolu s právními změnami dochází ke vzniku řady nejasností a právních otázek. K jejich řešení je zapotřebí využít standardní vědecké metody a postupy, které jsou využívány v oblasti právní vědy. Jde o komparativní a historickou metodu. Vzhledem k tomu, že NOZ je inspirován Obecným zákoníkem občanským (ABGB), který na území českých zemí platil do konce roku 1950, je i pro oblast zejména

spolkového práva využitelná judikatura prvorepublikových soudů. Stejně tak autoři čerpají z bohaté rozhodovací praxe soudů po roce 1990, ať už v oblasti spolkového či nadačního práva, tak i práva obchodních společností, neboť úprava spolkového práva je zjevně inspirována zejména právní úpravou družstva. Autoři dále používají metodu analýzy a normativní metodu, kterou se snaží nalézt odpovědi na některé, ať už problematické, či dosud praxí nepoznané a neřešené instituty. Na základě těchto metod jsou v této vědecké monografii publikovány závěry vedoucí k řešení mnoha právních otázek nevýdělečných organizací. Zároveň se však autoři snažili dosáhnout zpracováním této publikace maximální přehlednosti a čtenářského komfortu.

Další oblastí, která je specifická pro nevýdělečné organizace, je oblast finančního práva, tedy konkrétně úprava jejich daní a poplatků. I tato oblast prošla velmi výraznými změnami, mnoho novel změnilo dosavadní právní stav s účinností od 1. ledna 2014. Vzhledem k velké diferenciaci činností nevýdělečných organizací a velmi častým novelizacím předmětné právní úpravy se tato stává v praxi obtížně aplikovatelnou. Tato monografie se pokouší přispět do značně rozsáhlé a dialektické diskuse ohledně aplikace právní úpravy daní nevýdělečných organizací. Bylo využito analýzy mnoha právních textů, judikátů a výsledků srovnávacích studií, výsledků vyplývajících z praktické aplikace a právní analýzy, aby mohl vzniknout text postihující maximální rozsah témat.

V neposlední řadě je třeba zmínit právní prostředí upravující vedení účetnictví nevýdělečných organizací. Právní rozbor naznačuje, že pro vybrané nevýdělečné organizace jde o poměrně stabilní právní oblast, pro vybrané druhy jako jsou například spolky, jde o oblast s poměrně zastaralou právní úpravou (konkrétně např. v případě jednoduchého účetnictví). V textu autoři pracují i s tezemi připravované právní úpravy ZÚ a znovuoobnovení jednoduchého účetnictví. Právní rozbor poskytuje komplexní přehled o pravidlech, která upravují vedení obou zmíněných soustav účetnictví. Autoři přitom vycházejí i z podpůrné legislativy, harmonizačních předpisů a širokého rozsahu poznatků z praxe.

Přidanou hodnotou této monografie je komplexní pohled na problematiku nevýdělečných organizací, právní úpravu jejich postavení a vnitřního práva, která vyplývá ze současně účinných právních předpisů. Jednotlivé kapitoly představují ucelený soubor poznatků o dané problematice, včetně retrospektivních pohledů, právní analýzy a návrhu na možná řešení aplikovatelná v praxi.

Tato monografie vznikla i v rámci vědecko-výzkumné spolupráce Fakulty ekonomicko-správní Univerzity Pardubice a Ekonomické fakulty Univerzity Mateje Bela v Banské Bystrici. V publikaci autoři zúročili výsledky mnoho let trvající a úspěšné spolupráce v oblasti neziskového sektoru, nevýdělečných organizací, jejich právních a daňových aspektů.

Autoři děkují za podporu a mnohaletou úspěšnou spolupráci prof. Ing. Heleně Kuvíkové, PhD. z Ekonomické fakulty Univerzity Mateje Bela v Banské Bystrici a také za její poznámky a doporučení vyplývající z recenzního posudku na tuto monografii, které přispěly k jejímu zkvalitnění.

Autoři si přejí, aby tato monografie přispěla k ujednacení právního pohledu na postavení nevýdělečných organizací, jejich činnosti a plnění vybraných povinností v oblasti daní a účetnictví.

autoři

V Pardubicích dne 26. ledna 2015

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

1.1 Vymezení pojmů

V národním hospodářství existují subjekty, které jsou zařazovány podle tzv. Pestoffova trojúhelníkového modelu národního hospodářství do neziskového sektoru. Jde o sektor, v němž organizace a instituce nejsou primárně založeny za účelem dosahování zisku. Tyto organizace bývají podle tohoto kritéria nazývány **neziskové** (anglický ekvivalent *non-profit organization*).² Tento pojem zlidověl a každý si pod ním představí široký okruh organizací, které se vyskytují ve společnosti a jejich ústřední snahou je poskytnout občanům nebo různým klientům veřejnou službu. Označení má naznačovat především rozdíl od komerčních a ziskových organizací, tj. cílem neziskových organizací není vytvářet zisk a rozdělovat jej mezi vlastníky, ale přímá produkce užitku³.

Často se tyto organizace označují i jinými názvy, a to vždy podle kritéria členění, které autor považuje za důležité. Příkladem může být název **nevýdělečné organizace** – organizace, které nejsou založeny za účelem získávání výděлку, nebo lépe řečeno, nejsou založeny za účelem podnikání.

Obě výše uvedená označení jsou však spíše obecným pojmenováním druhu organizace, nikoliv nositelem či vyjadřovatelem jejího přesného charakteru. Neziskové

² Pro pojmy „neziskový sektor“ a „nezisková organizace“ neexistují v českém právním řádu legální definice, přesto jde však o pojmy zažitě a běžně používané. Pojem „neziskový“ je českou vědeckou doktrínou odmítán, přesto je však užíván, neboť odpovídající český ekvivalent je poměrně těžké nalézt. Jedná se o vadný překlad právního výrazu „non-profit“ (v americkém právním jazyce chápán ve významu označení typu osoby – „non-profit organisation“), případně „not-for-profit“ (chápáno ve smyslu vyvíjení určité činnosti). V těchto případech se však jedná o pojem mající význam „jiný než“ (resp. nikoli za účelem zisku). V tomto ohledu bude snad vhodnější označení „nevýdělečný“ ve smyslu „není za účelem dosahování zisku“, resp. za účelem podnikání. V českém prostředí je však běžně užíván výraz „neziskový“ mající význam záporu „ne“. Stejně tak je vadným označení „neziskové právo“, neboť evokuje, že existuje-li záporný výraz, bude existovat i „ziskové právo“, což je nonsens. Předmětem zkoumání není žádný „nezisk“.

Přestože jsou si autoři vědomi názvoslovné kritiky a nevhodnosti, resp. nesprávnosti pojmu „neziskový“, vzhledem k tomu, že se jedná již o běžně používaný pojem, je tento používán spolu s pojmem „nevýdělečný“ i v dalším textu.

³ FRIČ, P.; GOULLI, R. *Neziskový sektor v ČR: výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 203 s. ISBN 80-86432-04-1. KUVÍKOVÁ, H.; STEJSKAL, J.; SVIDROŇOVÁ, M. *Neziskové organizácie – teoretické a ekonomické súvislosti*. Banská Bystrica: Bellianum, 2014, s. 28–30.

i nevýdělečné organizace mohou vytvářet zisk a mohou získávat prostředky hospodářskou (nebo ostatní výdělečnou) nebo též podnikatelskou činností. Omezením v této oblasti je pouze povinnost reinvestovat takto nabyté prostředky do hlavní činnosti či rozvoje svého smyslu existence. Někdy jsou tato označení nepřesným vyjádřením faktu, že tyto organizace hospodaří spíše se schodkovými rozpočty, které bývají pokrývány z veřejných rozpočtů. Ani tato charakteristika není zcela správná, neboť neplatí na všechny organizace.

Dalšími používanými pojmy jsou označení **státní** a **nestátní**⁴ nebo **nevládní (mimovládní)** organizace. Tato označení mají vyjadřovat explicitní odluku od státu nebo vlády (včetně regionálních úrovní), coby zřizovatele či iniciátora vzniku takové organizace. V zahraničí je používán spíše pojem nevládní v ekvivalentu *non-governmental organization*.

Z kontextu vyplývá, že státní neziskové organizace zřizuje stát, kraje, obce, případně jejich organizační složky. Jedná se především o organizační složky a příspěvkové organizace, které tyto instituce zřizují a převážně zabezpečují výkon státní správy nebo zajištění dalších veřejných služeb, typicky zdravotních a sociálních služeb a školství.

NNO, tj. soukromé organizace, jsou zřizovány nejčastěji „zdola“ – občany – jako formální (i někdy zprvu neformální) organizace – mají charakter právnických osob a jejich existence velmi často vychází z principu samořízení společnosti a schopnosti vzájemného usměrňování jednání společenství lidí. Z toho vyplývá i jeho alternativní označení – **nezávislý sektor**, kdy je upozorňováno na to, že tyto organizace v něm působící fungují nezávisle na vládě. Další možností označení je **dobrovolný sektor**, v případě, že zdůrazňujeme dobrovolnost působení v tomto sektoru. Další možností pro označení tohoto sektoru je **občanský sektor**, kdy je zvýrazněna propojenost neziskových organizací s občanskou společností.⁵

V této oblasti je výstižnějším kritériem pro označení těchto organizací opět Pestoffův trojúhelník, kde organizace vyskytující se v neziskovém sektoru jsou označeny podle iniciátora jejich vzniku – tedy soukromé (vznikají rozhodnutím soukromého subjektu – ať fyzické, tak právnické osoby), nebo veřejné (vznikají rozhodnutím instituce veřejného sektoru – státu). Ve výsledku jde o **soukromé neziskové a veřejné neziskové organizace**.

Ale ani toto označení organizací není optimální, neboť nepostihuje všechny druhy organizací, které se v praxi objevují. Často jde o organizace, které nesplňují

⁴ Běžně používaným pojmem je „nestátní nezisková organizace“, např. Zásady vlády pro poskytování dotací ze státního rozpočtu České republiky nestátním neziskovým organizacím ústředními orgány státní správy.

⁵ Ani tyto pojmy nejsou v českém právním řádu legislativně zakotveny, stejně jako pojem „neziskový“ přesně nevyjadřuje charakter těchto subjektů, resp. celého sektoru.

jednu z uvedených charakteristik. Příkladem mohou být státní podniky, které jsou založeny státní institucí (např. usnesením vlády – jsou tedy veřejné), a to za účelem zisku (jsou tedy ziskové). Druhým příkladem jsou veřejné vysoké školy, které jsou založeny zvláštním zákonem (zákon o založení příslušné veřejné vysoké školy), což indikuje veřejný charakter organizace, avšak legislativa upravující vysoké školy předpokládá absolutní autonomii jak je tomu obvyklé u soukromých organizací. Ani Pestoffův model tyto organizace nepostihuje, ale alespoň jejich existenci přiznává v podobě hraničních a smíšených organizací.

1.2 Definice a typické znaky neziskových organizací

Z rozsáhlé literatury zabývající se neziskovými organizacemi je možné uvést příklady definic podle jednotlivých autorů například takto:

- Neziskové organizace jsou organizace, které nebyly založeny či zřízeny za účelem podnikání. Jsou to organizace, o jejichž činnosti je jiný zájem, ať už státu, společnosti, či určité skupiny lidí. Tyto organizace působí v rámci neziskového sektoru, a to jak veřejného, tak i soukromého.⁶
- Často užívaný pojem nezisková organizace je v právním řádu České republiky naprosto neznámým pojmem. Označuje organizaci, která vznikla za účelem vykonávání veřejně prospěšné činnosti, nikoliv za účelem dosahování zisku.⁷
- Termín nezisková organizace označuje právnické osoby či organizace, které se primárně zabývají získáváním a přerozdělováním finančních prostředků pro účely dobročinné, rozvoje náboženství, kultury, vzdělání, sociální účely nebo pro realizaci dalších „dobrých skutků“.⁸
- Neziskové organizace jsou právnické či sociální subjekty vytvořené za účelem výroby zboží a služby, jejichž stav nedovoluje, aby byly zdrojem příjmů, zisku nebo jiným finančním výnosem pro jednotky, které ji založily, řídí nebo financují.⁹

Je třeba poznamenat, že jednotlivé definice odpovídají záměru, se kterým jednotliví autoři definici vytvořili. Všechny definice mají společný průnik v činnosti, poslání nebo funkci neziskové organizace, která se ukazuje být určujícím prvkem celého nestátního neziskového sektoru.¹⁰

⁶ TETŘEVOVÁ, L. *Veřejná ekonomie*. Příbram: Professional Publishing, 2008.

⁷ STEJSKAL, J. *Ekonomika neziskové organizace*. Praha: Koalice nevládek Pardubicka, 2010.

⁸ *Special Recommendation VIII: Non-profit Organisation*. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/bestpractices/fatf/9specialrec/9special-rec8.pdf>

⁹ *Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts*. [online]. New York: United Nations, 2003, 316 s. [cit. 2012-03-26]. ISBN 92-116-1461-9. Dostupné z: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf

¹⁰ BENČO, J.; KUVÍKOVÁ, H. a kol. *Ekonomika veřejných služeb*. Banská Bystrica: Univerzita Mateje Bela, Ekonomická fakulta, 2011, 333 s.

Celý sektor a organizace v něm plní významnou úlohu ve společnosti. Všechny organizace jsou ekonomickými subjekty, které vstupují na trh, poptávají a nabízejí, což představuje významný ekonomický (národohospodářský) přínos. Většina organizací v tomto sektoru plní i svoji sociální roli. Některé poskytují různým zájemcům (často z řad sociálně potřebných či vyloučených) výkon určitých služeb nebo poskytují různé statky, jež daní zájemci nemohou jiným způsobem získat. Často se tyto organizace stávají jediným zastáncem určitých sociálních skupin, ochraňují jejich práva a lidskou důstojnost. Tyto organizace svojí existencí napravují tržní selhání (trh není schopen či ochoten zajistit příslušné služby, statky či jistoty), stejně tak napravují vládní selhání, neboť doplňují nabídku kolektivních statků a služeb, kterou poskytuje pomocí svých výdajových programů sám stát jen v určité minimální úrovni.

Samostatnou funkcí NNO a jeho organizací je role socializační nebo participační. Občanům je umožněno pomocí NNO vykonávat své právo sdružovací, uspokojovat své specifické potřeby, působit osvětově, aktivně se podílet na výkonu demokracie a kontroly státní moci, stejně tak být aktivní součástí občanské společnosti dané země.

NNO přispívají ke snížení celkových výdajů státu i přesto, že pro svou činnost potřebují určité finanční zdroje z veřejných rozpočtů. Zajišťují totiž činnosti, které by jinak musel obstarat sám stát. Činnost NNO také rozšiřuje nabídku zaměstnání na trhu práce, roste rovněž počet pracovníků v tomto sektoru, převážně na úkor celkového počtu pracovníků ve státním neziskovém sektoru. Přispívá tak ke snížení neúměrného počtu pracovníků ve veřejném sektoru.¹¹

K podrobnější charakteristice neziskových organizací napomohou i jejich typické znaky, z nichž některé byly již zmíněny. Souhrnně lze neziskové organizace charakterizovat za pomoci těchto znaků¹²:

- **Institucionalizované** (*organized*) – mají jistou institucionální strukturu, organizační skutečnost, bez ohledu na to, zda jsou formálně nebo právně registrovány.
- **Soukromé** (*private*) – tedy jsou institucionálně odděleny od státní správy, ani jí nejsou řízeny. To neznamená, že nemohou mít významnou státní podporu, nebo že ve vedení nemohou být mj. státní úředníci. Rozhodující je zde fakt, že základní struktura neziskových organizací je ve své podstatě soukromá.
- **Neziskové** (*non-profit*) – ve smyslu nerozdělování zisku, tj. nepřipouští se u nich žádné přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo

¹¹ FRÍČ, P.; GOULLI, R. a kol. *Neziskový sektor v ČR*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.

¹² ŠKARABELOVÁ, S. Vymezení pojmu nestátní nezisková organizace. *Centrum pro výzkum neziskového sektoru*. [online]. [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: http://www.e-cvns.cz/soubory_disku-se/vymezeni_nno.pdf.

vedení organizace. Neziskové organizace mohou svou činností vytvářet zisk, ovšem ten musí být použit na cíle dané posláním organizace.

- **Samosprávné a nezávislé** (*self-governing*) – jsou vybaveny vlastními postupy a strukturami, které umožňují kontrolu vlastních činností, tzn. že neziskové organizace nejsou ovládány zvenčí, ale jsou schopny řídit samy sebe. Nekontroluje je ani stát, ani instituce stojící mimo ně.
- **Dobrovolné** (*voluntary*) – využívají dobrovolnou účast na svých činnostech. Dobrovolnost se může projevovat jak výkonem neplacené práce pro organizaci, tak formou darů nebo čestné účasti ve správních radách.

Dalším rysem je, že:

- jsou **prospěšné**, přispívají k veřejnému dobru, usilují o dobro lidí, určitých skupin či společnosti jako celku.

Posledně jmenovaný rys neziskových organizací však není jednoduše definovatelný a v praxi je obtížně postižitelný či měřitelný.

1.3 Prospěšnost činností neziskových organizací

Většina NNO definuje a utváří své poslání a hlavní činnosti v souladu s popsányými funkcemi a rolmi. Veškeré své činnosti vykonávají bez motivu zisku či jiných podnikatelských benefitů, což umožňuje plnou koncentraci organizace a jejích členů na dosahování užitku směřujících vně i dovnitř organizace.

Tvorba základních organizačně-právních norem pro neziskový veřejný i soukromý sektor v 90. letech 20. století odkryla několik zásadních otázek. Jednou z nich byla právě i otázka veřejné prospěšnosti, vzájemné prospěšnosti a případně i otázka veřejného zájmu státu na zabezpečování veřejných služeb prostřednictvím různorodé institucionální struktury. Realizace těchto aktivit není vyhrazena jen veřejné moci a subjektům, které si vláda sama zřídí. I soukromé neziskové organizace zde mohou vykonávat vzájemně prospěšné nebo veřejně prospěšné aktivity. Obsahové vymezení veřejné prospěšnosti neexistuje, ani v teorii není jasně definováno. To platilo i v České republice až do roku 2012.

V České republice vznikl v roce 2012 NOZ. Ten v současné době zakotvuje charakter veřejně prospěšných NNO a definuje je takto: „veřejně prospěšná je právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu“. Tento rys bude zachycen ve veřejném rejstříku neziskových organizací a bude k němu přihlíženo při poskytování veřejné podpory z veřejných rozpočtů.